МЕТОД ОПТИМАЛЬНОГО ДЕМПФУВАННЯ

1. Оптимальність по відношенню до демпфування функції. Розглянемо керовану систему

$$\frac{dx}{dt} = f(x,u,t), \tag{1}$$

де x – n-вимірний вектор фазових координат, $f(x,u,t)$ – n-вимірна вектор-функція, неперервна за сукупністю змінних, $u = u(t)$ – r-вимірний вектор керування, що належить класу кусково неперервних функцій, $u \in G$, G – деякий компакт в R^r, $x(t_0) = x_0$, $t \ge t_0$. Розв'язок системи (1), що відповідає керуванню u та початковій умові $x(t_0) = x_0$ будемо позначати $x(t,u,x_0,t_0)$.

Нехай $S = \{(x,t): \psi(x,t) = 0\}$, $\psi \in C(R^{n+1})$ і задача керування системою (1) полягає у знаходженні $u \in G$ такого, що інтегральна крива системи (1) в деякий момент часу попадає з фіксованого положення на поверхню S. При цьому можуть бути задані обмеження на фазову змінну та керування. Зрозуміло, що така задача може не мати однозначного розв'язку. Розглянемо функцію $V(x,t)$, яка визначає у якомусь сенсі відстань від точки x в момент t до поверхні S. Тоді сформульована задача керування може бути зведена до мінімізації $V(x,t)$ на розв'язках системи (1). У цьому полягає зміст оптимального керування по відношенню до демпфування функції V.

Означення. Керування u_* називається *оптимальним по відношенню до демпфування* функції V, якщо функція V спадає вздовж траєкторії $x_*(t) = x(t,u_*)$ найбільшим чином.

Припустимо, що функція $V(x,t)$ є неперервно диференційованою. Знайдемо повну похідну функції V на розв'язках системи (1)

$$\left(\frac{dV}{dt}\right)_{(1)} = \frac{\partial V}{\partial t} + grad_x^T V(x,t)\, f(x,u,t) = W(x,u,t). \tag{2}$$

Згідно означення, оптимальне керування по відношенню до демпфування функції V доставляє функції $W(x,u,t)$ найменше від'ємне значення.

2. Приклад. Розглянемо динамічну систему вигляду

$$\frac{dx}{dt} = Ax + Bu, \tag{3}$$

де A, B є стаціонарні матриці розмірності $n \times n$ та $n \times r$ відповідно. Припустимо, що при керуванні $u = 0$ розв'язок системи (3) є асимптотично стійкий за Ляпуновим. Тоді існує функція Ляпунова $V(x) = x^T D x$, де D є симетрична, додатновизначена матриця розмірності $n \times n$, яка визначається єдиним чином з матричного рівняння Ляпунова

$$A^T D + D A = -I .$$

Тут I – одинична матриця розмірності $n \times n$. Функція $V(x)$ визначає відстань від точки x до нуля в просторі R^n. Побудуємо керування u так, щоб функція V спадала найбільшим чином вздовж траєкторії системи (3). Припустимо, що на керування накладаються обмеження $|u_i| \le 1 \ , i = 1,2, \ldots r$. Побудуємо повну похідну функції V на розв'язках системи (3). Отримуємо

$$W(x,u) = grad^T V(x)(Ax + Bu) =$$

$$(Dx)^T Ax + (D^T x)^T Ax + 2(Dx)^T Bu =$$

$$(Ax)^T Dx + (D^T x)^T Ax + 2(Dx)^T Bu =$$

$$x^T \left(A^T D + DA\right)x + 2x^T D^T Bu .$$

Враховуючи матричне рівняння Ляпунова, $W(x,u) = -x^T x + 2 x^T D^T Bu$. Представимо матрицю B у вигляді $B = (b_1, b_2, \ldots b_r)$, де $b_i \in R^n \ , i = 1,2,\ldots, r$. Тоді

$$W(x,u) = -x^T x + 2\sum_{i=1}^{r} \left(b_i^T Dx\right)^T u_i \ . \tag{4}$$

Враховуємо, що $|u_i| \le 1 \ , i = 1,2, \ldots r$. Тоді з (4) випливає, що функція W отримує найменше значення при

$$(u_j)_* = -sign(b_j^T Dx) . \tag{5}$$

Підставляючи (5) в (3), отримуємо оптимальну автоматичну систему керування по відношенню до демпфування функції $V(x,t)$

$$\frac{dx}{dt} = Ax + Bu_*(x) , \tag{6}$$

$$u_* = -(sign(b_1^T Dx), sign(b_2^T Dx), \ldots, sign(b_n^T Dx))^T .$$

Права частина системи (6) є розривною, так як $u_*(x)$ є розривною. Поверхня розриву визначається рівняннями

$$b_j^T Dx = 0 \ , \ j = 1,2,\ldots, r .$$

3. Зв’язок з оптимальними за швидкодією процесами. Розглянемо, як приклад, систему

$$\frac{dx}{dt} = u, \tag{7}$$

де $r = n,\ \|u\|^2 = \sum_{i=1}^{n} u_i^2 = 1$. Покладемо $V(x) = \|x\| = (\sum_{i=1}^{n} x_i^2)^{\frac{1}{2}}$. Керування, що є оптимальним по відношенню до демпфування функції V, визначається шляхом знаходження найменшого можливого значення

$$W(x,u) = grad^T\, V(x)\, u = \frac{x^T u}{\|x\|},$$

при умові $\|u\|^2 = 1$. Це є задача на умовний екстремум. Запишемо функцію Лагранжа

$$L(x,u,\lambda) = \frac{x^T u}{\|x\|} + \lambda(\|u\|^2 - 1)$$

та необхідні умови екстремуму

$$\begin{cases} \dfrac{\partial L(x,u,\lambda)}{\partial u} = \dfrac{x}{\|x\|} + 2\lambda u = 0, \\ \dfrac{\partial L(x,u,\lambda)}{\partial \lambda} = \|u\|^2 - 1 = 0. \end{cases} \tag{8}$$

Розв’язавши систему (8) відносно u, отримаємо

$$u_* = -\frac{x}{\|x\|}. \tag{9}$$

Таким чином, підставивши (9) в (7), отримаємо $\dfrac{dx}{dt} = -\dfrac{x}{\|x\|}$.

Виявляється, що керування (8) є оптимальним за швидкодією для системи (7) при умові, що $\|u\|^2 = 1,\ x(0) = x_0,\ x(T) = 0$, де T - час перехідного процесу. Справді, запишемо рівняння Белмана для задачі швидкодії

$$\min_{\|u\|=1} grad^T\, B(x)\, u = -1, \tag{10}$$

де $B(x)$ - функція Белмана. Розв’язавши задачу (10), отримаємо

$$u_{**} = -\frac{grad\, B(x)}{\|grad\, B(x)\|}. \tag{11}$$

Підставимо (11) в (10) і знаходимо рівняння для визначення функції Белмана

$$\|grad\, B(x)\| = 1. \tag{12}$$

З (12) слідує $grad\, B(x) = -\dfrac{x}{\|x\|}$ і $B(x) = \|x\|$.

Таким чином, оптимальне керування (11) для задачі швидкодії співпадає з оптимальним керуванням (9) по відношенню до демпфування функції $V(x) = \|x\|$, а функція Беллмана дорівнює $V(x)$. При цьому мінімальний час перехідного процесу $T = B(x_0) = \|x_0\|$.

Розглянемо наступне твердження.

Теорема 1. Нехай виконуються наступні умови:

1) керування u_* є оптимальним по відношенню до демпфування функції $V(x,t)$;

2) функція $V(x,t) > 0$ коли $\psi(x,t) \neq 0$ і $V(x,t) = 0$ при $\psi(x,t) = 0$;

3) повна похідна функції $V(x,t)$ на розв'язках системи (1) при керуванні $u = u_*$ рівна –1, тобто $\left(\dfrac{dV}{dt}\right)_{(1)} = -1$.

Тоді керування u_* є оптимальним за швидкодією при переводі системи (1) з стану $x(t_0) = x_0$ на поверхню $S = \{(x,t) : \psi(x,t) = 0\}$.

Доведення. За умовою теореми, вздовж розв'язку $x_*(t) = x(t, u_*, x_0, t_0)$ має місце рівність $\dfrac{dV}{dt} = -1$. Звідси

$$\int_{t_0}^{t} \frac{dV}{dt}\, dt = V(x(t, u_*, x_0, t_0), t) - V(x_0, t_0) = -(t - t_0)$$

і $V(x(t, u_*, x_0, t_0), t) = V(x_0, t_0) + t_0 - t$. Таким чином, при $t = t_1 = V(x_0, t_0) + t_0$ виконується рівність $V(x(t, u_*, x_0, t_0), t) = 0$. Але $V(x,t) = 0$ лише у випадку, коли $\psi(x,t) = 0$. Тому існує момент $t_1 \geq t_0$ такий, що $x_*(t_1) \in S$. Припустимо, що час $T = t_1 - t_0$ не є оптимальним за швидкодією. Тоді існує керування $\tilde{u} \in G$, що переводить точку x_0 на поверхню S за час $\tilde{T} < T = V(x_0, t_0)$, $\tilde{T} = \tau - t_0$. Оскільки керування u_* є оптимальним по відношенню до демпфування функції V , то для керування

$\tilde{u}$ знайдеться функція $\alpha(t) \geq 0$, така, що $\left(\dfrac{dV}{dt}\right)_{(1)} = -1 + \alpha(t)$ на розв'язку $x(t, \tilde{u}, x_0, t_0)$, $t \in [t_0, \tau]$. Інтегруючи останню рівність, отримуємо

$$\int_{t_0}^{\tau} \frac{dV}{dt} dt = V(x(\tau, \tilde{u}, x_0, t_0), \tau) - V(x_0, t_0) = -V(x_0, t_0) = -(\tau - t_0) + \int_{t_0}^{\tau} \alpha(t)$$

.

Так як $\int_{t_0}^{\tau} \alpha(t) dt \geq 0$ та $V(x_0, t_0) = T$, то

$\tilde{T} - T = \tau - t_1 = \int_{t_0}^{\tau} \alpha(t) dt \geq 0$. Отримали протиріччя. Теорему доведено.

Розглянемо динамічну систему вигляду

$$\frac{dx}{dt} = f(x, u, t), \ t \geq t_0, \tag{1}$$

де $x \in R^n$ – фазові координати, $u \in U \subset R^m$ – керування з допустимої множини керувань, n-вимірна вектор функція $f(x, u, t)$ має частинні похідні $\dfrac{\partial f_i}{\partial x_j}$, $i, j = 1, \ldots, n$ та неперервна разом з ними за сукупністю змінних на області визначення. Зафіксуємо умову Коші

$$x(t_0) = x_0. \tag{2}$$

Задача полягає у знаходженні керування $u^* \in U$ такого, що відповідна інтегральна крива x^* системи (1) з умовою (2) у мінімально можливий момент часу $t_1 \geq t_0$ досягне поверхні S, тобто

$$(t_1, x^*) \in S, \tag{3}$$

де поверхня визначається

$$S = \{(t, x) \in R \times R^n : s(t, x) = 0\}. \tag{4}$$

Означення. Дійсну неперервну скалярну функцію $V(t, x)$ назвемо додатно-визначеною відносно поверхні S, якщо

1). $V(t,x) \ge 0$, для всіх допустимих (t,x);

2). $V(t,x) = 0$ тоді і тільки тоді, коли $(t,x) \in S$.

Позначимо $V_0 = V(t_0, x_0)$, $x = x(t,u,t_0,x_0)$ – траєкторія, динаміка якої визначається в силу системи (1) з керуванням u та у час t_0 справджується умова Коші (2).

Лема. Нехай керування $\tilde{u} \in U$ – оптимальне за демпфуванням додатно-визначеної відносно S функції $V(t,x)$ в задачі (1)-(3). Тоді $\tilde{u}$ переводить функцію $V(t,x)$ з V_0 у 0 за найменший час

$$\tilde{T} = t_1 - t_0 = \int_{t_0}^{t_1} d\tau \to \min_{u \in U}.$$

Тут $V(t_1, x(t_1, \tilde{u}, t_0, x_0)) = 0$, $V(t, x(t, \tilde{u}, t_0, x_0)) > 0$, для всіх $t \in [t_0, t_1)$.

Доведення. Припустимо від супротивного, що існують $\hat{u} \in U$ та $\hat{t} \in (t_0, t_1)$, такі, що $V(\hat{t}, x(\hat{t}, \hat{u}, t_0, x_0)) = 0$.

В силу додатної визначеності функції $V(t,x)$ справедливо

$$V(\hat{t}, x(\hat{t}, \tilde{u}, t_0, x_0)) > V(\hat{t}, x(\hat{t}, \hat{u}, t_0, x_0)) = 0.$$

Оскільки функція $V(t,x)$ неперервна, то існує $\bar{t} \ge t_0$, таке, що $V(\bar{t}, x(\bar{t}, \tilde{u}, t_0, x_0)) = V(\bar{t}, x(\bar{t}, \hat{u}, t_0, x_0))$ (принаймні це справедливо при $\bar{t} = t_0$). Причому виберемо $\bar{t}$ так, щоб $V(t, x(t, \tilde{u}, t_0, x_0)) > V(t, x(t, \hat{u}, t_0, x_0))$ для всіх $t \in (\bar{t}, \hat{t}]$. Таким чином існує число $\tau > 0$ таке, що на проміжку $[\bar{t}, \bar{t} + \tau]$ функція $V(t, x(t, \hat{u}, t_0, x_0))$ спадає швидше за $V(t, x(t, \tilde{u}, t_0, x_0))$, що суперечить означенню оптимального за демпфуванням керування. Лему доведено.

Теорема. Для того, щоб $u^* \in U$ було оптимальним за швидкодією керуванням задачі (1)-(3) необхідно і достатньо, щоб u^* було оптимальним за демпфуванням додатно-визначеної відносно S функції $V(t,x)$.

Доведення. Нехай $u^* \in U$ – оптимальне за швидкодією керування задачі (1)-(3). Тоді відповідну йому траєкторію позначимо $x^* = x(t,u^*,t_0,x_0)$, а оптимальний час – T^*, тобто

$(T^*, x^*(T^*,u^*,t_0,x_0)) \in S$, $T^* \le T$, $(T, x(T,u,t_0,x_0)) \in S$, для всіх $u \in U$. (5)

Оскільки функція $V(t,x)$ додатно-визначена відносно поверхні S, то

$$V(T^*, x^*(T^*,u^*,t_0,x_0)) = 0, \tag{6}$$

що означає, що за час T^* керування $u^* \in U$ переведе функцію $V(t,x)$ з V_0 у 0.

Нехай $\tilde{u} \in U$ – оптимальне за демпфуванням $V(t,x)$ задачі (1)-(3). Тоді відповідну йому траєкторію позначимо $\tilde{x} = x(t,\tilde{u},t_0,x_0)$, а оптимальний за демпфуванням час – $\tilde{T}$, тобто

$V(\tilde{T}, \tilde{x}(\tilde{T},\tilde{u},t_0,x_0)) = 0$, $\tilde{T} \le T$, $V(T, x(T,u,t_0,x_0)) = 0$, для всіх $u \in U$. (7)

За означенням додатно-визначеної відносно поверхні S функції,

$$(\tilde{T}, \tilde{x}(\tilde{T},\tilde{u},t_0,x_0)) \in S. \tag{8}$$

Оскільки u^* – оптимальне за швидкодією керування, то з (5), (8) випливає $T^* \le \tilde{T}$. Але $\tilde{u}$ – оптимальне керування за демпфуванням $V(t,x)$, тому згідно леми з (7), (6) випливає $\tilde{T} \le T^*$. Отримуємо $T^* = \tilde{T}$, а отже оптимальне за швидкодією керування буде також і оптимальним за демпфуванням $V(t,x)$ і навпаки. Теорему доведено.

Позначимо $V_0 = V(t_0, x_0)$, $x = x(t, u, t_0, x_0)$ – траєкторія, динаміка якої визначається в силу системи (1) з керуванням u та у час t_0 справджується умова Коші (2).

Введемо у розгляд функцію

$$W(x,u,t) = \left.\frac{dV}{dt}\right|_{(1)} . \tag{5}$$

Теорема 1. Якщо існують деяке $\varepsilon > 0$, керування $u_\varepsilon \in U$ та такий скінчений момент часу $t_\varepsilon \geq t_0$, що

$$W(x_\varepsilon, u_\varepsilon, t) < -\varepsilon, \text{ при } V(t, x_\varepsilon) > 0,\ t \geq t_\varepsilon \tag{6}$$

на розв’язках системи (1), то u_ε є розв’язком задачі синтезу, причому відповідна траєкторія досягне термінальної множини за скінчений час

$$T^* = t_1 - t_0 < \frac{V_0}{\varepsilon} + t_\varepsilon - t_0 . \tag{7}$$

Доведення. З (5),(6) випливає

$$\left.\frac{dV}{dt}\right|_{(1)} < -\varepsilon, \text{ при } V(t, x_\varepsilon) > 0,\ t \geq t_\varepsilon . \tag{8}$$

Проінтегрувавши за t нерівність (8), отримуємо

$$V(t, x_\varepsilon) - V_0 < -\varepsilon(t - t_\varepsilon) .$$

Тому

$$V(t, x_\varepsilon) < V_0 - \varepsilon(t - t_\varepsilon) \xrightarrow[t\to\infty]{} -\infty . \tag{9}$$

При $t = t_\varepsilon$ в силу додатної визначеності $V(t, x)$ відносно S маємо

$$0 \le V(t, x_\varepsilon) < V_0 - \varepsilon(t_\varepsilon - t_\varepsilon) = V_0\,,\ V_0 > 0.$$

В силу співвідношення (9) та неперервності функції $V(t,x)$, знайдеться такий момент часу $t_1 < \infty$, що

$$V(t_1, x_\varepsilon) = 0. \tag{10}$$

Причому з (9) випливає, що

$$t_1 < \tau = t_\varepsilon + \frac{V_0}{\varepsilon} < \infty. \tag{11}$$

Таким чином, згідно (10) та означення додатно визначеної відносно S функції V отримуємо, що $(t_1, x_\varepsilon) \in S$, а це означає, що u_ε є розв'язком задачі синтезу (1)-(3). Причому час переведення точки, визначеної умовою Коші (2) на термінальну множину дорівнює, згідно (11), $T^* = t_1 - t_0 < \dfrac{V_0}{\varepsilon} + t_\varepsilon - t_0$. Теорему доведено.

Теорема 2. Нехай функція $W(x,u,t)$ залежить явно тільки від x, тобто $W(x,u,t) = \varphi(x)$, причому функція φ диференційована за x. Якщо керування u^*, обчислене за формулою

$$u^*(t,x) = \arg\min_{u \in U} \left\| f(x,u,t) + grad_x \varphi(x) \right\| \tag{12}$$

таке, що

$$\left\| f(x,u^*,t) + grad_x \varphi(x) \right\| = 0, \tag{13}$$

причому існує скінчений момент часу $\tilde{t} \ge t_0$, такий, що $W(x^*, u^*, \tilde{t}) < 0$,

то керування u^* розв'язує задачу синтезу за скінчений час $T^* < \dfrac{2V_0}{W(x^*, u^*, \tilde{t})} + \tilde{t} - t_0 < \infty$.

Доведення. При виконанні (12),(13) система (1) набуває вигляду

$$\frac{dx}{dt} = -grad_x \varphi(x). \tag{14}$$

Формула (14) є неперервним аналогом методу градієнтного спуску (метод Коші). За умовою теореми в момент часу $t = \tilde{t}$ справедливо $\varphi(x^*) = -\tilde{\varepsilon} < -\frac{\tilde{\varepsilon}}{2} = -\varepsilon < 0$, де $\tilde{\varepsilon} > 0$, $\varepsilon = \frac{\tilde{\varepsilon}}{2} > 0$. Тому, згідно (14), буде справедливо $\varphi(x^*) = W(x^*, u^*, t) < -\varepsilon$ при тих $t > \tilde{t}$, для яких означені $x^*(t), u^*(t)$. В силу теореми 1, керування u^* є розв'язком задачі синтезу, причому відповідна траєкторія x^* досягне термінальної множини за скінчений час $T^* = t_1 - t_0 < \frac{2V_0}{W(x^*, u^*, \tilde{t})} + \tilde{t} - t_0$. Теорему доведено.

Розглянемо випадок, коли права частина системи (1) лінійна по керуванню u, тобто

$$f(x,u,t) = g(x,t) + h(x,t)u(t),$$

де $g(x,t)$ – n-вимірна вектор-функція має частинні похідні $\frac{\partial g_i}{\partial x_j}$, $i, j = 1, \ldots, n$ та неперервна разом із ними за сукупністю змінних, $h(x,t)$ – $n \times m$-матриця, компоненти якої є функціями $h_{\alpha\beta}(x,t)$, які мають частинні похідні $\frac{\partial h_{\alpha\beta}}{\partial x_j}$, $\alpha, j = 1, \ldots, n$, $\beta = 1, \ldots, m$ та неперервні разом із ними за сукупністю змінних. Тоді формула (12) набуває вигляду

$$u(t,x) = P_U\left\{-h^+(x,t)\big(g(x,t) + grad_x \varphi(x)\big)\right\}, \tag{15}$$

де $P_U\{\cdot\}$ – операція проектування на допустиму множину керувань U, $h^+(x,t)$ – $m \times n$-матриця, що для кожних фіксованих x, t є псевдооберненою для матриці $h(x,t)$.

Випадок лінійної відносно керування динамічної системи. Розглянемо систему керування

$$\frac{dx}{dt} = f(x,t) + B(x,t)\,u\,, \tag{13}$$

де $f(x,t)$ - n-вимірна неперервна вектор-функція, $B(x,t)$ - матриця розмірності $n \times r$ з неперервними компонентами. Припустимо, що керування u_* задовольняють обмеженням

$$|u_i| \le 1\,,\;\; i = 1,2,...,r\,. \tag{14}$$

Знайдемо повну похідну функції $V(x,t)$ в силу системи (13)

$$W(x,u,t) = \left(\frac{dV}{dt}\right)_{(13)} = \frac{\partial V}{\partial t} + grad_x^T\, V(x,t)\; f(x,t) + grad_x^T\, V(x,t)\, B(x,t$$

.

Нехай $B(x,t) = (b_1(x,t),...,b_r(x,t))$, де $b_i(x,t)\,,\; i = 1,2,...,r$ є неперервними n-вимірними функціями. Тоді

$$W(x,u,t) = \frac{\partial V}{\partial t} + grad_x^T\, V(x,t)\; f(x,t) + \sum_{i=1}^{r} (b_i^T\, grad_x^T\, V(x,t))^T\, u_i\,.$$

Враховуючи обмеження (14), отримуємо оптимальне керування по відношенню до демпфування функції $V(x,t)$ у вигляді

$$(u_i)_* = -sign\left(b_i^T\, grad_x V(x,t)\right),\; b_i(x,t)\;,\; i = 1,2,...,r\,. \tag{15}$$

Якщо функція $V(x,t)$ задовольняє умови теореми (1) і на керуванні (15) виконується

$$\left(\frac{dV}{dt}\right)_{(13)} = -1, \tag{16}$$

то керування (15) розв'язує проблему синтезу оптимального за швидкодією керування. У цьому випадку рівняння (16) має вигляд

$$\frac{\partial V}{\partial t} + grad_x^T\, V(x,t)\; f(x,t) - \sum_{i=1}^{r} \left|\; b_i^T(x,t)\, grad_x^T\, V(x,t) \;\right| = -1\,.$$

Зауважимо, що при підстановці керування (15) в систему (13) отримуємо диференціальне рівняння з розривною правою частиною.

Задача 21. Знайти оптимальне керування системою

$$\frac{dx}{dt} = Ax + Bu \tag{17}$$

по відношенню до демпфування функції $V(x) = x^T G x$ при умові, що $\|u\|^2 \le \bar{u}$. Тут $G = G^T$ - додатновизначена матриця розмірності $n \times n$, $\bar{u} > 0$.

Задача 22. Побудувати функцію $W(x,u,t)$ та оптимальне керування для системи (17) по відношенню до демпфування функції $V(x) = x^T G x$ при умові, що $u^T H u \le \bar{u}^2$. Тут $G(t) = G^T(t)$ - додатновизначена $n \times n$ неперервна матриця, $H = H^T$ – додатновизначена $r \times r$ матриця.

Література.
1. Зубов В.И. Лекции по теории управления. М.: Наука, 1975. -496 с.

Гасіння кутових швидкостей та переорієнтація космічного апарату на основі методу демпфування

1. Задача найшвидшого гасіння кутових швидкостей космічного апарату. Розглянемо динамічну систему вигляду

$$J \frac{d\omega}{dt} + \omega \times J\omega = u \,, \tag{9}$$

$$\omega(0) = \omega^{(0)} \,, \tag{10}$$

яка визначає динаміку кутових швидкостей космічного апарату. Тут $\omega = (\omega_1, \omega_2, \omega_3)^T$ – вектор кутової швидкості космічного апарату, J – додатно-визначена симетрична матриця головних моментів інерції, $u = (u_1, u_2, u_3)^T$ – вектор керуючих параметрів, $u \in U$ – множина допустимих керувань, $t \ge 0$. Зв'язана система координат будується на головних осях інерції апарату. Задача полягає в тому, щоб найшвидшим чином загасити кутові швидкості ω (тобто знайти оптимальне за швидкодією керування $u^* \in U$, що переведе стан апарату з (10) у $\omega(T^*) = (0,0,0)^T$). При цьому передбачається, що пристрої керування космічним апаратом спроможні утворювати моменти, які перебільшують сумарний момент зовнішніх сил, що діють на апарат.

Для розв'язування цієї задачі використаємо метод демпфування. Розглянемо функцію

$$V(t,\omega)=\frac{1}{2}\|\omega(t)\|^2. \qquad (11)$$

Згідно доведеної теореми, керування $\tilde{u}\in U$, яке буде оптимальним за демпфуванням (11), буде також оптимальним за швидкодією керуванням, що гасить кутові швидкості космічного апарату. Знайдемо $\tilde{u}\in U$, для чого обчислимо

$$\left.\frac{d}{dt}V(t,\omega)\right|_{(10)}=\omega^T(t)\cdot J^{-1}\cdot\left(u-\omega\times J\omega\right). \qquad (12)$$

Згідно (12) напрямок найшвидшого спадання функції (11) визначається за формулою

$$v(t)=-\frac{J^{-1}\omega(t)}{\left\|J^{-1}\omega(t)\right\|}, \text{ при } \|\omega\|>0. \qquad (13)$$

Отже керування, що демпфує функцію (11) визначаємо як проекцію вектора $v(t)$ на допустиму множину U. У випадку, коли множина керувань є кулею

$$U=\left\{z\in R^3:\|z\|\le\rho\right\}, \qquad (14)$$

керування визначаємо

$$\tilde{u}(t)=\rho v(t). \qquad (15)$$

Якщо при цьому матриця моментів інерції володіє властивістю $J^{-1}=kJ$, де дійсне число $k\neq 0$, то (15) є оптимальним за демпфуванням $V(t,x)$ (а отже за швидкодією) керуванням []. В протилежному випадку, керування (15) є наближеним до оптимального з точністю $o\left(\|\omega\|^2\right)$. На рис.1 та 2 представлені відповідно траєкторія та керування, обчислені при наступних значеннях параметрів []: $J = \begin{pmatrix} 40 & 0.01 & 0.02 \\ 0.01 & 2 & 0 \\ 0.02 & 0 & 40 \end{pmatrix}$, $\omega_0 = (0.4, 0.1, -0.5)^T$, $\rho = 0.01$.

Тут $T^* = 61$ секунда.

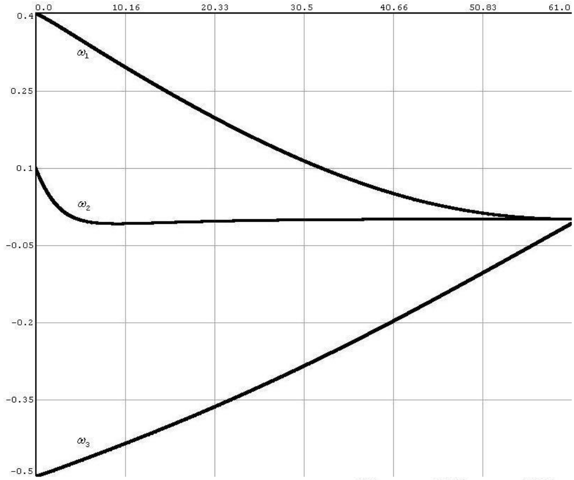

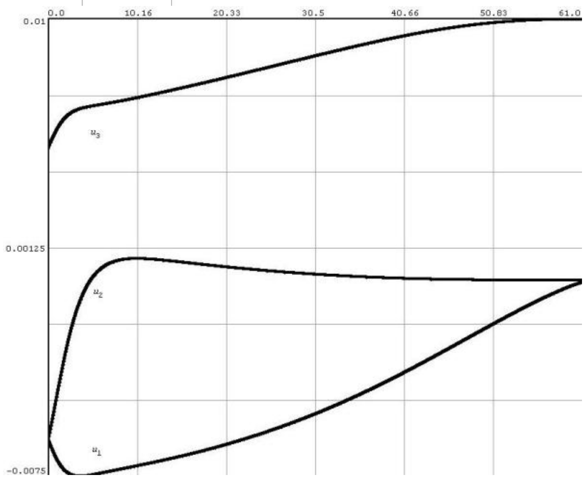

Рис.1. Кутові швидкості

Рис.2. Керування

Введемо додатково у розгляд обмеження на кутові швидкості

$$|\omega_i| \le d\,,\; i = 1,2,3,\; 0 < d < \infty\,. \tag{16}$$

Для тих $t > t_0$ та $i = 1,2,3$, для яких не справджується (16) визначимо

$$w_i(t) = \{\omega(t) \times J\omega(t)\}_i\,,\; i = 1,2,3\,. \tag{17}$$

Тоді керування покладемо

$$\tilde{u}_i(t) = \begin{cases} v_i, |\omega_i| \le d, \\ w_i, |\omega_i| > d. \end{cases} \tag{18}$$

Зауважимо, що (18) при $\|\omega\| \to 0$ очевидно буде задовольняти обмеженням на керування. Однак, якщо для деякого моменту часу $\bar{t} \ge t_0$ $\tilde{u}(\bar{t}) \notin U$, то замість (17) для відповідних компонент керування необхідно покласти таке значення, яке повністю компенсує вплив зовнішніх сил у відповідній проекції. Такий вибір керування завжди можливий, оскільки за умовою задачі пристрої керування космічним апаратом спроможні утворювати моменти, які перебільшують сумарний момент зовнішніх сил, що діють на апарат.

2. Задача переорієнтації космічного апарату. Разом із системою (9) розглянемо систему вигляду []

$$\frac{d\lambda}{dt} = \frac{1}{2}\Omega(\omega)\lambda\,, \tag{19}$$

$$\lambda(0) = \lambda^{(0)}\,, \tag{20}$$

яка визначає орієнтацію космічного апарату у кватерніонах $\lambda = (\lambda_0, \lambda_1, \lambda_2, \lambda_3)^T$, $\|\lambda\| = 1$. Тут

$$\Omega(\omega) = \begin{pmatrix} 0 & \omega_1^* - \omega_1 & \omega_2^* - \omega_2 & \omega_3^* - \omega_3 \\ \omega_1 - \omega_1^* & 0 & \omega_3 + \omega_3^* & -\omega_2 - \omega_2^* \\ \omega_2 - \omega_2^* & -\omega_3 - \omega_3^* & 0 & \omega_1 + \omega_1^* \\ \omega_3 - \omega_3^* & \omega_2 + \omega_2^* & -\omega_1 - \omega_1^* & 0 \end{pmatrix},$$

$\omega^* = (\omega_1^*, \omega_2^*, \omega_3^*)^T \approx (0,0,0.061)^T$ – орбітальна кутова швидкість. Задача полягає у тому, щоб найшвидшим чином перевести кватерніони λ у стан $\lambda(T^*) = (\alpha,0,0,0)^T$, де $\alpha = \pm 1$ і при цьому загасити кутові швидкості відносно орбітальної кутової швидкості, тобто $\omega(T^*) = -\omega^*$. Фізично це означає, що, починаючи з моменту часу T^* обертовий рух стабілізується, причому космічний апарат є нерухомим відносно орбітальної системи.

Для розв'язування цієї задачі також застосуємо метод демпфування. Розглянемо функцію

$$V(t,\omega,\lambda) = 1 - \lambda_0^2 + \int_0^t \left\| \omega(\tau) - \omega^* \right\|^2 d\tau \, . \qquad (21)$$

Знайдемо

$$\frac{d}{dt} V(t,\omega,\lambda) \bigg|_{(9),(19)} = \lambda_0 \Big((\omega(t) - \omega^*)^T \tilde{\lambda}(t) \Big) + \left\| \omega(t) - \omega^* \right\|^2 , \qquad (22)$$

де $\tilde{\lambda} = (\lambda_1, \lambda_2, \lambda_3)^T$. Для найшвидшого спадання функції (22) необхідно, щоб динаміка кутових швидкостей системи (9) змінювалася за напрямком

$$\upsilon(t) = -\frac{\tilde{\lambda}}{\left\| \tilde{\lambda} \right\|} . \qquad (23)$$

Позначимо c – довжину вектора кутових швидкостей $\omega(t)$. Підрахуємо $\hat{c}$ – значення параметру c при якому (22) набуває мінімального значення при умові, що $\omega(t)$ колінеарний до $\upsilon(t)$. З (22) випливає, що параметр c доставляє мінімум виразу

$$\lambda_0 \Big((c\upsilon - \omega^*)^T \tilde{\lambda} \Big) + \left\| c\upsilon - \omega^* \right\|^2 \to \min_c . \qquad (24)$$

Обчисливши похідну (24) по c, отримуємо

$$\hat{c} = \upsilon^T \omega^* - \frac{\lambda_0 \upsilon^T \tilde{\lambda}}{2} = \frac{\lambda_0 \left\| \tilde{\lambda} \right\|}{2} - \frac{\tilde{\lambda}^T \omega^*}{\left\| \tilde{\lambda} \right\|} .$$

Тому оптимальний за демпфуванням (21) закон зміни кутових швидкостей

$$\hat{\omega}(t) = \hat{c}\upsilon(t) = \frac{\tilde{\lambda}\tilde{\lambda}^T \omega^*}{\left\|\tilde{\lambda}\right\|^2} - \frac{\lambda_0 \tilde{\lambda}}{2} . \tag{25}$$

Таким чином, для того, щоб розв'язати поставлену задачу необхідно підбирати в кожен момент часу керування u так, щоб мінімізувати нев'язку

$$\left\| \hat{\omega}(t) + \frac{\lambda_0 \tilde{\lambda}}{2} - \frac{\tilde{\lambda}\tilde{\lambda}^T \omega^*}{\left\|\tilde{\lambda}\right\|^2} \right\| \to \min_{u \in U} . \tag{26}$$

Для інтегрування систем (9), (19) використаємо явну схему Ейлера. Зафіксуємо крок Δt, тоді для виконання (26) на кроці k чисельного інтегрування покладемо

$$u(t_k) = J \, \frac{\dfrac{\tilde{\lambda}(t_k)\tilde{\lambda}^T(t_k)\omega_3^*}{\left\|\tilde{\lambda}(t_k)\right\|^2} - \dfrac{\lambda_0(t_k)\tilde{\lambda}(t_k)}{2} - \omega(t_k)}{\Delta t} + \omega(t_k) \times J\omega(t_k) ,$$

де $t_k = t_0 + \Delta t \cdot k$.

При необхідності проекція на допустиму множину керувань здійснюється по аналогії з попереднім методом гасіння кутових швидкостей космічного апарату. Зауважимо, що на λ обмеження виконуються автоматично в силу властивостей системи (19). На рис.3,4 представлені відповідно кватерніони та кутові швидкості, обчислені при $\rho = 0.1$, $\lambda(0) = (0{,}1{,}0{,}0)^T$, обмеженням на кутові швидкості $d = 0.6$. Тут $T^* = 310$ секунд.

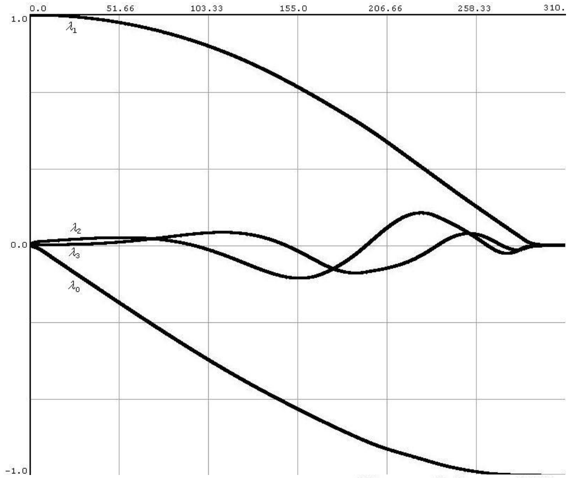

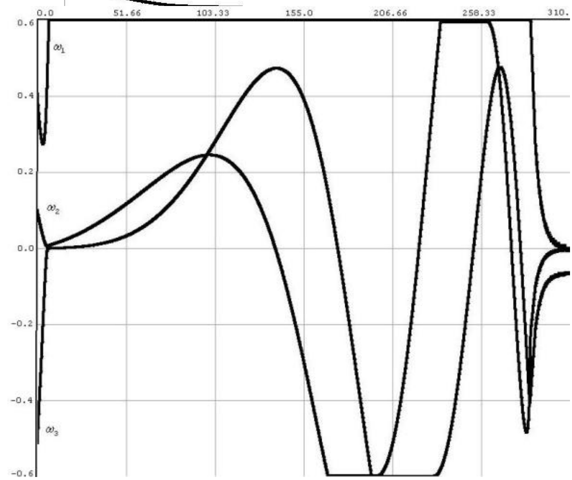

Рис.3. Кватерніони

Рис.4. Кутові швидкості